

Att klara jobben

En diskursanalys av Socialdemokraternas jobbpolitik

Abstract

In this essay a discourse analysis, inspired by Michel Foucault, is applied on the Swedish social democratic party's policies on employment. Specifically, the feasibility conditions of the discourse are examined – that is, why employment is problematized today.

The purpose of the essay is to make visible and analyze conceptions within the discourse which are seldom questioned. Policy documents of the social democratic party constitute the material that is examined in the analysis.

The conceptions within the discourse are that the labor market is undergoing constant change and that competition increases. This puts increasingly higher demands on the wage worker in terms of flexibility and education. Competitiveness and job creation are sought after and employment is viewed as beneficial to the society as a whole, as well as for the individual, why concurrence between different societal institutions is advocated.

What constitute the feasibility conditions of the discourse is the changing labor market. The social democratic response, in today's neoliberal context, in the form of adaptation does particularly not benefit the wage workers, since they continuously have to resign themselves to market demands. Therefore, the social democratic romanticizing of work is necessary; it is a way of self-preservation, in a hegemonic neoliberal society.

Nyckelord: Socialdemokraterna, diskursanalys, arbete, arbetskritik, skapa jobb, arbetsromantik, hegemoni

Antal ord: 8490

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	2
1.2	Avgränsningar	3
2	Arbetsdiskurser	4
3	Teori och metod	7
3.1	En diskursanalytisk ansats.....	7
3.1.1	Hegemonibegreppet	8
3.2	Ett foucaultinspirerat förhållningssätt	9
3.2.1	Arkeologi och genealogi	10
3.2.2	Diskursens gränser	10
3.2.3	Makt	11
3.3	Tillvägagångssätt.....	11
3.4	Material	12
3.5	Begränsningar.....	12
4	Analys	13
4.1	Den socialdemokratiska jobbdiskursens grundläggande föreställningar	13
4.1.1	En mer otrygg arbetsmarknad	13
4.1.2	Vurm för svensk konkurrenskraft	14
4.1.3	Näringslivets och politikens intressen går hand i hand	15
4.1.4	Arbetsromantik - frihet är att arbeta	17
4.2	Sammanfattning av diskursens grundläggande föreställningar	19
4.3	Den socialdemokratiska jobbdiskursens möjlighetsvillkor	20
5	Slutsats	22
6	Avslutande diskussion	23
7	Referenser	24

1 Inledning

Innan de jagades ut ur paradiset kunde Adam och Eva njuta av en anseelig levnadsstandard utan att arbeta. Efter utdrivandet tvingades de leva i elände och arbete från morgon till kväll. Historien om de senaste 200 årens tekniska framåtskridande är historien om den stadigt långsamma vägen tillbaka till paradiset. Men vad skulle hända om vi plötsligt fann att vi var där? Om alla varor och tjänster kunde erbjudas utan arbete skulle ingen hitta förvärvsarbete. Att vara arbetslös betyder ingen inkomst. Om inte en ny inkomspolitik utvecklades för att svara på den nya tekniska situationen skulle alla följaktligen svälta i paradiset.

-Wassily W. Leontief (i Paulsen 2010:77).

Arbetet är den bästa polisen, det ser till att alla håller sig inom ramarna och kan kraftigt bromsa utvecklingen av förnuft, lystnad, önskan efter oberoende. Ty det använder en otrolig mängd nervös energi, som således förnekas reflektion, grubbel, drömmar, oro, kärlek, hat; det sätter ett litet mål inom räckhåll och garanterar enkel och regelbunden tillfredsställelse. Ett samhälle där det råder kontinuerligt, hårt arbete kommer således att vara säkrare, och säkerhet är idag dyrkat som högsta gudomlighet.

-Friedrich Nietzsche (i Paulsen 2010:41)

”Arbete åt alla” är Socialdemokraternas viktigaste fråga idag (Socialdemokraterna 2017:a). På tvärs över det politiska spektret säger sig partierna kämpa för att skapa jobb och sätta människor i arbete. Arbete betraktas idag som en självklar nödvändighet, det betraktas som samhällets fundament och det normala på individnivå är att man arbetar om man inte går i skolan eller är pensionär.

Uppsatsens titel, ”Att klara jobben”, är en formulering som förekommer på ett flertal ställen i Socialdemokraternas kommunikation. Det står t.ex. ”[f]ler bostäder behöver byggas om Sverige ska klara jobben”, ”[f]ör att klara jobben behöver all kompetens tas tillvara på arbetsmarknaden och kvinnors sysselsättning öka” och ”[f]ör att klara jobben behöver Sverige ett starkt näringsliv, byggt på såväl stora exportföretag som på små och medelstora företag som växer med fler anställda” (Socialdemokraterna 2017:b). Det är en ganska märklig formulering, ”att klara

jobben”. Jag förstår det som att de menar att ”arbete åt alla” är ”att klara jobben”; lyckas de med att driva en politik som sätter människor i arbete, då har de klarat jobben.

Visst, vi behöver fortfarande arbeta för att överleva och leva. Men börjar vi inte närma oss paradiset? Det behövs allt mindre arbete för att åstadkomma samma välstånd. Det som i början av 1800-talet krävde 20 personers arbete kan idag utföras av en (Paulsen 2010:9–10). Hur kommer det sig att vi trots detta tar för givet, och accepterar, att våra liv ska fyllas av arbete? Och på politisk nivå accepterar att det behöver skapas mer jobb?

För vilket samhälle är det vi går miste om i och med arbets-samhället? Vilka liv är det vi inte får leva när vi håller oss inom ramarna för det arbete som ”sätter ett litet mål inom räckhåll och garanterar enkel och regelbunden tillfredsställelse” på bekostnad av ”reflektion, grubbel, drömmar, oro, kärlek, hat” (Nietzsche i Paulsen 2010:41)?

Då jag inte tror att det är möjligt att som uppsatsförfattare ha en fullständigt neutral utgångspunkt, och då jag anser att den samhällsvetenskapliga forskningen bör präglas av politisk transparens, är jag redan nu öppen med att jag är kritisk till hur samhället är organiserat när det kommer till arbete.

1.1 Syfte och frågeställning

I den här uppsatsen kommer jag att intressera mig för Socialdemokraternas föreställningar i fråga om arbete. Jag är intresserad av hur det kommer sig att ”[a]rbete åt alla” är Socialdemokraternas viktigaste fråga år 2017 (Socialdemokraterna 2017:a). Anledningarna till att Socialdemokraterna studeras är flera. Socialdemokraterna är Sveriges största parti och är och har varit tongivande för svensk politik i modern tid. I någon mån kan en socialdemokratisk syn på arbete sägas representera en svensk syn på arbete. Utifrån att de säger sig vara arbetarnas parti är det också intressant att studera den diskurs de producerar och reproducerar, ligger den verkligen i arbetarnas intresse?

Det jag mer specifikt har för avsikt att göra i uppsatsen är att synliggöra och analysera de föreställningar och värderingar som framträder i ett antal socialdemokratiska samtida texter. Främst är jag intresserad av de föreställningar som ligger bakom att ”kampen för full sysselsättning” har kommit att bli Socialdemokraternas högst prioriterade fråga (Socialdemokraterna 2015). I analysen av texterna fokuserar jag på *hur* Socialdemokraterna argumenterar för att arbete är viktigt, vilka föreställningar de bygger sina argument på, och vilka yttre omständigheter som betonas. Varför problematiseras arbete just nu - vad är diskursen ett svar på, eller med andra ord: vad är diskursens möjlighetsvillkor? Uppsatsen är teorianvändande och jag kommer använda mig av diskursanalys

inspirerad av Michel Foucault. Arbete och jobb kommer i uppsatsen att användas synonymt.

Mitt intresse för fenomenet arbete bottnar i ett intresse för stora filosofiska frågor av typen vad som är ett gott liv, vad meningen med livet är och vad som är ett gott samhälle, frågor om vad frihet, jämlikhet och rättvisa innebär. Fenomenet arbete handlar i grund och botten om alla dessa frågor eftersom arbete de facto är en så stor del av människors liv, och en så stor del av samhället och politiken.

Just nu anser jag att debatten om arbete är ensidig. Arbete och jobbskapande har en närmast hegemonisk ställning i den moderna politiken. Oavsett var man står i fråga om enkla jobb, arbetstidsförkortningar och pensionsåldershöjningar tror jag att det finns en relevans i att reflektera över sin egen och samhällets syn på arbete. Mitt syfte med denna uppsats är därför att nyansera debatten - att synliggöra vissa föreställningar som många av oss har, och tar för givet, när det gäller arbete. Min frågeställning är: Vilka är den socialdemokratiska jobbdiskursens möjlighetsvillkor?

1.2 Avgränsningar

Även om jag tror att det går att tala om en i någon mening global arbetsdiskurs är den antagligen mycket differentierad. Vidare behöver jag av praktiska skäl avgränsa mitt material till något som är hanterbart. Jag har därför valt att fokusera min analys kring just den svenska, socialdemokratiska jobbdiskursen. Den kan i någon mån anses representera en bredare svensk arbetsdiskurs.

Materialet som analyseras utgörs uteslutande av material som är utgivet av Socialdemokraterna själva. Senare, i kapitlet Teori och metod, motiveras djupare det val av material som jag gjort, samt varför jag valt att analysera just Socialdemokraterna.

Analys av några sociala praktiker kopplade till den Socialdemokratiska jobbdiskursen görs inte, främst av praktiska skäl, utan analysen bygger på det som framkommer manifest i materialet. Min uppsats är inte avsedd att vara en fullständig diskursanalys i foucauldiansk mening utan jag har, som nämnts, begränsat mig till diskursens så kallade möjlighetsvillkor. Denna begränsning görs med hänsyn till uppsatsens tidsmässiga ramar samt utifrån vad som i det valda materialet varit fruktbart att analysera. Det görs endast ett nedslag för analys, i nutid (2015-2017). Anledningen till det är att jag är intresserad av nutid och framtid, snarare än dåtid. Jag är intresserad av de förändringar som äger rum på arbetsmarknaden, nu, och hur man realpolitiskt förhåller sig till dem, nu. Jag tittar alltså inte på någon diskursiv förändring utan det anses tillräckligt, och mest relevant att titta på den samtida diskursen. I nästa kapitel ges dock exempel på hur arbetsdiskursen har konstruerats annorlunda tidigare i historien.

2 Arbetsdiskurser

Sociologen Roland Paulsen skrev år 2010 boken *Arbetsamhället: Hur arbetet överlevde teknologin* som han själv avser vara en ”kritisk analys av vad som lett fram till den situation som vi just nu befinner oss i, och vad som händer i ett samhälle där arbetet blivit ett självändamål” (Paulsen 2010:9). Sedan jag först kom i kontakt med Paulsens arbetskritiska idéer, genom olika radioprogram och artiklar, har jag fascinerats av och ofta sympatiserat med hans resonemang. Jag kommer i detta kapitel bl.a. att visa exempel på hur arbetsdiskurser konstruerats tidigare i historien. Kapitlet kommer delvis att utgöra något av en arbetskritisk bakgrund för uppsatsen, delvis att fungera som ett kontrasterande ramverk för min analys.

Paulsen liknar, vad han kallar, arbetsideologin med en lök. Han menar att man kan se det som att arbetsideologin har lager vilka symboliserar hur olika institutioner genom historien har bidragit till att vi ser på arbete så som vi gör idag, dvs. till arbetsideologins etablering; olika idéer och föreställningar gällande arbete har olika ursprung. Föreställningen om arbetet som ett kall, som ett sätt att bevisa sin utvaldhed på kommer från religionen. I och med industrialismen började arbetet ses som en plikt, som ett samhällligt ansvar. Arbetet sågs som ett sundhetstecken och som en skötsamhetsmarkör. Med socialdemokratins och välfärdsstatens framväxt började man prata om arbete som en rättighet. Arbetet var identitetsskapande, gav människor självständighet, makt över sina liv och möjlighet till personligt självförverkligande (Paulsen 2010:21–22).

Den moderna arbetsdiskursen skriver Paulsen, har sitt ursprung i protestantismen. I det antika samhället fanns, även om det är svårt att tänka sig idag, när arbete är så högt värderat, en utpräglad arbetskritik, åtminstone hos den västerländska filosofins kanoner Platon och Aristoteles. Paulsen tar fasta på två grundtankar hos dem: arbetets distraherande funktion samt arbetets förnedring (Paulsen 2010:22). Både Platon och Aristoteles ansåg att arbete innebar en distraktion från det verkligt meningsfulla i livet, nämligen filosoferandet; ”alla betalda arbeten absorberar och förslöar sinnet” (Aristoteles i Paulsen 2010:21). Utöver arbetets distraktion innebar arbetet en förnedring, dels i termer av att behöva underordna sig naturens lagar och de mänskliga behoven, dels i termer av att behöva underordna sig en annan människas vilja. Enligt Aristoteles är det ”nobelt att inte utöva något smutsigt hantverk eftersom det är den fria mannens kännetecken att inte vara till någon annans förfogande” (i Paulsen 2010:24).

I romarriket fanns det liksom i det antika Grekland en stark avsky mot arbetet. Dock uppvärderades intellektuellt mer avancerade näringar, som arkitektur och medicin. I Ciceros skrifter är arbetets skam tydlig. Att ”hyra ut sina armar” ansågs, om det

inte var i strid, vanhedrande och vulgärt och under den romerska medborgarens värdighet. Värst var de icke livsnödvändiga arbetena, som endast var till för kroppsliga ytliga begär. Att tjäna pengar på pengar, genom arbete som skatteindrivare eller kredithandlare ansågs både moraliskt förkastligt, oanständigt och fult fram till Kalvinismens intåg (Paulsen 2010:26).

Max Weber är känd för sina många studier av protestantismens betydelse för den kapitalistiska rationaliteten och etiken. Det var, menar Weber, på grund av protestantismen som arbetet först fick sin upphöjda position. Luther menade att det var fel att munkarna och prästernas arbete skulle upphöjas, de parasiterade ju trots allt på vanliga människors arbete. Nej, mellan Gud och individ fanns ingen förmedlande länk; den kyrkliga hierarkin var ett världsligt fenomen. Det var därför upp till var och en att finna frälsning. Kallelsetanken kan också härledas till Luther, som menade att vi människor föds in i ett sammanhang och att livet går ut på att bejaka vår plats, vårt arbete, vårt kall (Paulsen 2010:30). Att tjäna Gud tog sig därför uttryck i arbete.

Enligt Calvin som vid sidan av Luther anses vara den viktigaste 1500-talsreformatorn var människan predestinerad; antingen hörde man till ”Guds utvalda” eller inte. Eftersom ens utvaldhets visade sig redan i jordelivet blev det viktigt att bevisa den genom maniskt engagemang; framgång i samhället kunde tolkas som ett tecken på vår tillhörighet – vår utvaldhets. Calvin bryter därmed med den Lutherska antikommersialismen. Vinst börjar ses som syftet med arbete och ett tecken på utvaldhets. Därmed förenas den protestantiska etiken med kapitalismens rationalitet. Rikedom börjar betraktas som en symbol för hårt arbete medan fattigdom ses som ett uttryck för lathet (Paulsen 2010:29–44).

I och med industrisamhällets framväxt är det främst en lydnadsmoral som etableras. Paulsen skriver om hur det under den tidiga industrialismen *inte* sågs som en självklarhet att hela tiden vilja ha mer; man arbetade istället efter behov. Eftersom näringsidkarna tjänade mer pengar ju mer människor arbetade låg det i deras intresse att få folk att ändra inställning. Med olika medel socialiserades och disciplinerades människor att underkasta sig arbetet. Arbetet började betraktas som en individs skyldighet gentemot samhället. Och den som drev runt utan att arbeta skuldbelades (Paulsen 2010:34–45).

Med socialdemokratins och välfärdsstatens framväxt började man prata om arbete som en rättighet. Det fanns, och finns fortfarande, en konflikt inom socialismen om hur man ska förhålla sig till arbete. Peter Kropotkin, anarko-kommunismens grundare och representant för den arbetskritiska falangen hävdade i ”rätten till välstånd” i stället för ”rätten till arbete”. Han hävdade att:

”Rätten till välstånd” innebär möjligheten att leva som en människa och föda barn till inträde i ett bättre samhälle än vårt, medan ”rätten till arbete” enbart innebär rätten att alltid vara

löneslav, en träl, underordnad och exploaterad av framtidens medelklass (Kropotkin i Paulsen 2010:49).

Kropotkin var den första att peka på industrialiseringens enorma produktivitetsökningar som skäl för att frångå arbetssamhället.

Den arbetsromantiska falangen, som hävdade rätten till arbete, som kritiserade *arbetsvillkoren* men inte arbetet i sig, kan i efterhand konstateras ha vunnit större gehör för sina idéer. Arbete förhärligas idag och samhället lovar att det ska tillgodose rätten att arbeta; som André Gorz uttrycker det lovar samhället att det ”kommer anstränga sig till det yttersta för att hitta ett arbete åt er, skapa ett arbete åt er, *ett arbete som det självt skulle klara sig utmärkt väl utan, men som ni har ett absolut behov av*” (i Paulsen 2010:51). I och med det accepteras arbete som grund för inkomst. Och det konstrueras som identitetsskapande, som att det ger människor makt över sina liv, självständighet och självförverkligande (Paulsen 2010:46–73).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att synen på arbete har varierat över tid och att många drag av historiska arbetsdiskurser känns igen och lever kvar.

3 Teori och metod

Jag kommer i denna uppsats att använda mig av diskursanalys. Anledningen till det är dels att mina ontologiska och epistemologiska uppfattningar i hög grad går i linje med de uppfattningar som diskursanalysen utgår ifrån, dvs. överlag ställer jag mig bakom diskursanalysens teoretiska utgångspunkter, dels att diskursanalysen som metod, och speciellt en foucaultinspirerad diskursanalys, tillåter mig att utforma en analysapparat som lämpar sig väl för mina syften. Utöver metodlitteraturen *Textens mening och makt* av Göran Bergström och Kristina Boréus och *Diskursanalys som teori och metod* av Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips använder jag mig av Ulf Olssons avhandling *Folkhälsa som pedagogiskt projekt: Bilden av hälsouppllysning i statens offentliga utredningar*. Ett argument för att använda sekundärkällor, istället för Foucault själv, är att Foucaults produktion är mycket omfattande. Att ha Foucault som huvudteoretiker i min konstruktion av det teoretiska och metodologiska ramverket skulle kräva ett stort arbete. Även om ämnet för Olssons studie skiljer sig från mitt kan hans teoridel användas eftersom den inte är kopplad till hans specifika studieobjekt (Olsson 1997:32–44). Att använda Olsson är ett praktiskt sätt att göra Foucaults teorier och blick mer tillgängliga och användbara, vilket jag med tanke på uppsatsens tidsramar anser vara en lämplig avvägning. Olssons avhandling ges som exempel på en Foucaultinspirerad diskursanalys i Bergström och Boréus varför den bedöms lämplig att ta inspiration från. Att ta avstamp i en väl utförd studie gör att jag kan känna mig tryggare i utförandet av min egen studie då den är utförd på ett liknande sätt (se Olsson 1997:32–58).

3.1 En diskursanalytisk ansats

Diskursanalys förekommer inom många olika vetenskapliga discipliner och det finns en mängd diskursanalytiska ansatser som lämpar sig för olika sorters undersökningar. Det finns dock en socialkonstruktionistisk grund som de flesta diskursanalytiska angreppssätt delar. Den grunden, menar Burr, består i att man har en kritisk inställning till sådan kunskap som anses självklar, att man utgår ifrån att vi människor i hög grad är historiskt och kulturellt präglade vilket påverkar våra världsbilder och identiteter, att våra uppfattningar, och vår kunskap, om världen produceras och reproduceras genom sociala processer och att våra sätt att handla är påverkade av vår verklighetsuppfattning (i Winther Jørgensen & Phillips 2000:11–12). Utöver den socialkonstruktionistiska grunden har de flesta diskursanalytiska perspektiv en någorlunda gemensam syn på språk och på subjektet. När det gäller språket tar de utgångspunkt i strukturalistisk och poststrukturalistisk teori.

Enligt Ferdinand de Saussure, som står bakom strukturalismen, får vi tillträde till verkligheten genom språket och därigenom blir vår förståelse av verkligheten beroende av språket. Språket begränsar med andra ord de förståelser och tolkningar som finns möjliga och konstituerar den sociala världen; vi är tvungna att utgå från redan existerande betydelsebildningar för att över huvud taget kunna göra oss förstådda och i och med det reproduceras den sociala världen (Winther Jørgensen och Phillips 2000:15–18).

Med detta sagt är det inte så att den fysiska världen inte existerar utanför språket, vilket är en vanlig feltolkning av strukturalismen. Den fysiska världen, verkligheten, existerar men det är genom språket, genom diskursen som den får betydelse. Vi tolkar och förstår det vi är med om genom diskursen (Winther Jørgensen och Phillips 2000:15).

Språket representerar alltså inte verkligheten på ett fullständigt vis utan utgångspunkten är att ”våra sätt att tala på inte neutralt avspeglar vår omvärld, våra identiteter och sociala relationer, utan spelar en aktiv roll i skapandet och förändringen av dem” (Winther Jørgensen och Phillips 2000:7). Aktörers föreställningar ges med andra ord en delvis produktiv roll; föreställningarna och idéerna producerar och/eller reproducera den verklighet som de är del av.

Subjektsuppfattningen inom diskursanalysen kan härledas till Michel Foucault. Subjektet menar Foucault skapas i diskurser. Inom olika diskurser möjliggörs olika, vad han kallar, subjektpositioner och individen begränsas till att anta någon av just dessa. Det är vad som är verkligt och sant inom en viss diskurs, vad som betraktas som kunskap, som avgör vilka positioner som kan antas. Individer och organisationer tvingas agera inom ramarna för diskursen; handlingsutrymmet begränsas till det som anses begripligt och meningsfullt. Foucault avvisar alltså tanken på ett autonomt, förnuftigt subjekt (Winther & Jørgensen 2011:21–22). ”Jaget använder inte längre språket för att uttrycka sig självt; det är snarare språket som talar genom personen. Det enskilda jaget blir ett medium för kulturen och dess språk” (Kvale i Winther & Jørgensen 2011:21). Olsson skriver att Foucault menar att vi ”[i]stället för att fråga oss vilka vi är och vad som utgör vår egentliga natur skall vi beskriva hur formandet av subjektet, underkastelsen, går till i vår kultur” (Olsson 1997:38).

3.1.1 Hegemonibegreppet

Hegemonibegreppet används främst hos Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. Det centrala i deras diskursanalytiska ansats är att synliggöra kampen om betydelsebildning mellan olika diskurser, så kallad diskursiv kamp. Det finns en inbyggd instabilitet i diskurser och alla vill ”låsa fast” sin betydelse av språket. När motsättningarna mellan diskurser reducerats så till den grad att en diskurs betraktas som stabil talar de om ”hegemoniska formationer” (i Bergström & Boréus

2012:372). Innebörden av begreppet bär spår av den italienske marxisten Antonio Gramsci. Han använder begreppet hegemoni för att beteckna ett tillstånd då rådande uppfattningar om samhället inte utmanas och ifrågasätts, trots att en samhällsklass är underordnad en annan (Bergström & Boréus 2012:372).

3.2 Ett foucaultinspirerat förhållningssätt

Anledningarna till att Foucault används är flera. Foucaults teorier anses lämpliga som utgångspunkt för studien eftersom man med hjälp av dem kan få syn på de strukturella förutsättningarna bakom att något är som det är. Foucault bidrar med sätt att undersöka förutsättningarna för livet och våra sätt att tänka om livet. I och med hans fokus på makt kan vi få en ny förståelse för det som vi tar för givet (Olsson 1997:40). I denna uppsats utgörs detta för givet tagna, eller naturaliserade, fenomen av arbete. En foucaultinspirerad diskursanalys är lite friare än mer tekniska teoretiska ramverk, som Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori eller Norman Faircloughs kritiska diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips 2000:31–96). Detta passar min stil och mina syften väl. I en intervju lär Foucault ha uttryckt att hans verk skall ses som en verktyglåda, ur vilken man som forskare kan välja verktyg utifrån de syften man har (Olsson 1997:33). Olsson skriver också att det sätt på vilket Foucault uppfattar makt snarare ska ses som ”en ansats eller ett förhållningssätt som definierar det område som maktrelationerna utgör samt erbjuder ett antal redskap för själva analysen”, än som någon egentlig teori eller metod (Olsson 1997:40). I denna anda läser jag i min analys texterna med en foucauldiansk blick för att identifiera den socialdemokratiska jobbdiskursens grundläggande föreställningar och sedan söka dess möjlighetsvillkor. En mindre strikt hållen diskursanalys kräver dock mer transparens och tydliga motiveringar för att leva upp till de förväntningar som finns rörande intersubjektivitet (Bergström & Boréus 2012:405–406).

Foucaults produktion är mycket omfattande. I hans tidigare verk, från 60-talet, intresserar han sig främst för mänskligt vetande i relation till historiskt bestämda praktiker, begreppet diskurs var centralt. Senare, under 70-talet, kom han att intressera sig mer för maktdimensionen av det mänskliga vetandet - för maktens förutsättningar och maktens betydelse för det mänskliga vetandet. Under 80-talet intresserar han sig för subjektet, och de sätt på vilka människan görs till subjekt (Olsson 1997:32–33). Man brukar skilja på ett tidigare, arkeologiskt och ett senare, genealogiskt angreppssätt men uppdelningen är inte strikt. I senare verk använder Foucault såväl arkeologiska som genealogiska analysverktyg (Winther Jørgensen & Phillips 2000:19–21).

3.2.1 Arkeologi och genealogi

Foucaults diskursteori är en del av det arkeologiska arbetssättet vars syfte är att genom att rikta fokus mot diskursens inre former kartlägga det regelverk som styr vilka utsagor kan sägas och som betraktas som meningsfulla och sanna i en viss tid (Winther & Jørgensen 2000:19). På så sätt kan vi lära oss något om de erfarenheter och synsätt som präglar en viss epok. Utsagornas betydelse eller huruvida de är sanna anses mer eller mindre ovidkommande. Inte heller utsagans subjekt är av intresse eftersom subjektet inte skapar diskursen. Subjektet betraktas inte som en aktör utan som ett medium genom vilket diskursen kommer till uttryck. Det är utsagornas existens och deras relation till varandra som är relevant och som studeras (Olsson 1997:34–35).

Diskursen analyseras arkeologiskt genom att man undersöker så kallade utestängningsprinciper, eller utestängningsmekanismer, genom vilka diskursen reglerar sig själv, vilket samtidigt innebär att människor på ett eller annat sätt kontrolleras. Det kan handla om vad som kan sägas, av vem och i vilka sammanhang. I slutändan regleras dessa förhållanden av maktrelationer i samhället. Det kan också ha att göra med vad som anses förnuftigt och vad som anses vansinnigt, vad som anses normalt och onormalt och friskt och sjukt. Utöver dessa principer förstärks känslan av en diskurs betydelse och sanning genom att diskursen hela tiden återkommer och genomsyrar text efter text. Genom upprepningar, kommentarer och förklaringar, texter emellan, uppfattas diskursen som mindre godtycklig. Diskursen reproduceras genom praktiker, så som olika texter som bekräftar den. I och med detta cementeras de diskursiva gränserna och diskursen legitimeras mer och mer (Olsson 1997:36).

Det genealogiska arbetssättet kan användas för att ”lär[a] oss att se det vi vet på ett nytt sätt” (Beronius i Bergström & Boréus 2012:359). Inom genealogin är makt centralt och Foucault intresserar sig för relationen mellan makt, vetande och sociala praktiker. Syftet är att undersöka diskursers uppkomst och så kallade möjlighetsvillkor, dvs. undersöka *varför* ett visst fenomen problematiseras i en viss epok, vad fenomenet är ett svar på, utifrån ett maktperspektiv. Vad möjliggör diskurser och diskursiva praktiker i en viss tid (Olsson 1997:37)?

3.2.2 Diskursens gränser

Vad som utgör gränserna för diskursen är en genuin problematik som alla diskursanalytiska perspektiv behöver förhålla sig till. Hos den tidiga Foucault fanns en skiljelinje mellan det diskursiva och det icke-diskursiva medan han i och med de senare genealogiska studierna upplöser den uppdelningen och inkluderar sociala praktiker i diskursbegreppet (Bergström och Boréus 2012:357). I min analys kommer diskursen att analyseras på utsagonivå, dvs. det språkligt uttryckta. Någon analys av sociala praktiker kopplade till den socialdemokratiska jobbdiskursen görs alltså inte.

3.2.3 Makt

Makt ses hos Foucault inte som något som människor, eller agenter, utövar över varandra. Makten är istället inbyggd i alla sociala relationer och innebär begränsningar för vissa och möjligheter för andra (Bergström och Boréus 2012:357). Makten är spridd över olika sociala praktiker och bör inte förstås som enbart förtryckande, utan Foucault talar om makten som produktiv; makten frambringar kunskap och den genomsyrar och producerar diskurs. När makt analyseras är därför kärnan att förstå *hur* makt utövas, snarare än av vem, eller vad makt är (Olsson 1997:39).

Makt och kunskap är nära förbundna med varandra. De förutsätter varandra. Kunskap är det som möjliggör de ovan beskrivna utestängningsmekanismerna dvs. kunskapen bestämmer hur vi pratar och vad som kan sägas och inte (Bergström & Boréus 2012:358–364). Detta innebär inte att all kunskap och vetenskap kan reduceras till makt, men det innebär att vetenskap och kunskap alltid är präglad av komplexa maktrelationer och aldrig kan existera oberoende av diskursen (Olsson 1997:38).

3.3 Tillvägagångssätt

Enligt det socialkonstruktionistiska perspektivet finns det ingen nåbar sanning bortom diskursen eftersom vår sanning alltid är präglad av den kulturella och historiska kontext vi befinner oss i (Winther Jørgensen och Phillips 2000:11–12). Eftersom sanningen eller den verkliga verkligheten inte kan nås är det inte diskursanalytikerns uppgift att ”komma bakom” diskursen och förklara hur det i verkligheten egentligen är eller vad människor egentligen menar med det de säger. Syftet med diskursanalysen är istället att få syn på den diskurs som man som forskare samtidigt är en del av; syftet är att synliggöra det som betraktas som sanning och peka på de mönster och strukturer som gör att ”sanningen” betraktas som sanning. Forskarens roll är att urskilja mönster i de utsagor som uttrycks inom diskursen och undersöka konsekvenserna av diskursiva framställningar av verkligheten (Winther Jørgensen och Phillips 2000:28).

Jag har för avsikt att i uppsatsen beskriva den socialdemokratiska diskursens grundläggande föreställningar, dvs. det som betraktas som sanning, när det kommer till arbete för att därefter urskilja diskursens möjlighetsvillkor. I genomförandet av analysen tar jag primärt inspiration av Olssons avhandling. Han gör analysen i två steg. Det första består i en läsning av texterna med foucauldiansk blick. Därefter införs Foucaults begrepp, eller analysverktyg, och texterna analyseras utifrån ett antal frågeställningar. Att söka diskursens grundläggande föreställningar och möjlighetsvillkor är något som också Olsson gör i sin undersökning (Olsson 1997:49). Genom att använda ett lämpligt material och förstå, beskriva och använda

de valda analysverktygen på ett korrekt sätt uppnås validitet (Bergström och Boréus 2000:405).

3.4 Material

I min analys utgår jag ifrån material som Socialdemokraterna själva är avsändare av, som behandlar just frågor som rör arbete. Materialet som analyseras är *Förslag till beslut: Jobb och tillväxt för framtidstro*, från 2017 års kongress (Socialdemokraterna 2017:c), *Sveriges nya jobbagenda: Riktlinjer för framtidens nya jobb* från 2015 (Socialdemokraterna 2015), samt för studieområdet relevanta politikområden som finns under rubriken *Vår politik* på partiets hemsida (Socialdemokraterna 2017:a och Socialdemokraterna 2017:b). Jag har inte ansett att det behöver göras någon skillnad på de olika texterna utan jag ser dem som likvärdiga representationer av den socialdemokratiska diskursen.

Socialdemokraterna är intressanta att studera då de är Sveriges största parti och historiskt har haft ett stort inflytande över såväl svensk realpolitik som den generella förståelsen för politik i Sverige. Antagligen kan den socialdemokratiska jobbdiskursen sägas representera en generell svensk jobbdiskurs. Socialdemokraterna har varit, och är, arbetarnas parti och har sagt, och säger, sig företräda arbetares intressen. Detta gör det extra intressant att synliggöra och analysera just deras föreställningar om arbete. Ligger det i arbetarnas intresse att de producerar och reproducerar de föreställningar och idéer om arbete som de i sin jobbdiskurs gör?

Valet av material är gjort med ambitionen att representera den socialdemokratiska jobbdiskursen på ett optimalt sätt. Jag hade kunnat göra en ännu mer fullständig framställning av diskursen med ett bredare material men med tanke på uppsatsens begränsade omfattning anses det valda materialet representera diskursen på ett tillräckligt bra sätt.

3.5 Begränsningar

Då jag själv, liksom alla andra uppsatsförfattare och forskare, är en del av den sociala verklighet som undersöks kommer min analys att vara delvis färgad av *min* förståelse för ämnet och *mina* värderingar. Detta är problematiskt samtidigt som det är ofrånkomligt. Jag hanterar problematiken genom att hela tiden reflektera över de avvägningar och tolkningar jag gör samt över de slutsatser jag drar.

4 Analys

I närläsningen av materialet har ett antal teman kunnat urskiljas, som jag betraktar som diskursens grundläggande föreställningar. Dessa presenteras nedan under rubrikerna: *En mer otrygg arbetsmarknad*, *Vurm för svensk konkurrenskraft*, *Näringslivets och politikens intressen går hand i hand* och *Arbetsromantik - frihet är att arbeta*. Därefter kommer en sammanfattning för att efter det, under rubriken *Den socialdemokratiska diskursens möjlighetsvillkor* besvara uppsatsens frågeställning. I kapitel 5 förs en avslutande diskussion där det som framkommit i analysdelen analyseras vidare: vad har den diskursiva framställningen av verkligheten för konsekvenser?

Ofta är de socialdemokratiska budskapen manifesta i citaten. När budskapen är mer dolda har jag försökt redogöra för min tolkning på ett så öppet och tydligt sätt som möjligt. Analysdelen kommer att innehålla en hel del citat. Citaten är ett sätt att uppnå transparens vilket anses viktigt för analysens reliabilitet; läsaren får direkt insyn i det analyserade materialet och kan därmed bättre förstå grunden för de slutsatser som dras (Bergström & Boréus 2000:405–406).

4.1 Den socialdemokratiska jobbdiskursens grundläggande föreställningar

4.1.1 En mer otrygg arbetsmarknad

“Den globala ekonomin *ställer allt högre krav* på vår förmåga att förnya, ställa om och att hitta nya marknader” (min kursivering, Socialdemokraterna 2017:a).

Det är med utgångspunkt i konkurrenssamhällets oundviklighet som den socialdemokratiska jobbpolitiken läggs fram; den globala ekonomin, eller arbetslivet, framställs som en yttre, icke-förhandlingsbar kraft som ”ställer krav”, och vi behöver förhålla oss till att dessa krav hela tiden förändras.

”Utan en gymnasieexamen är det svårt att klara sig på arbetsmarknaden i dag” (Socialdemokraterna 2017:a).

”Arbetslivets och arbetsgivarnas krav på flexibilitet ökar” (Socialdemokraterna 2017:a).

Arbetslivet kräver av oss att vi ska vara utbildade och flexibla. Som individ blir det allt svårare att hävda sig i konkurrensen och kunna försörja sig om man inte har utbildning. Samtidigt som konkurrensen betraktas som en självklarhet, erkänns och problematiseras konkurrensens mekanismer på den nya arbetsmarknaden:

”Arbetslivet förändras i snabb takt och många upplever att tempot har ökat. I stor utsträckning är det kvinnor som drabbas av den stressrelaterade ohälsan. Organisatoriska eller sociala faktorer ligger nu bakom var tredje arbetsskadeanmälan och är den vanligaste orsaken till anmälan om arbetssjukdom bland kvinnor. *Sedan 2010 har dessa anmälningar ökat med drygt 70 procent parallellt med att sjukfrånvaron stigit kontinuerligt*” (min kursivering, Socialdemokraterna 2017:a).

”Alldeles för många jobb är kortvariga och osäkra. Vikariat staplas på varandra år efter år, sms-jobb, delade turer och påtvingade deltidar skapar ohållbara arbetsvillkor och svårigheter att klara en egen försörjning. Otrygga anställningar har fått fäste i ett ökande antal branscher. Många arbetstagare tvingas acceptera villkor där de inte vet vilken inkomst de har när månaden är slut, eller vilken arbetsgivare de förväntas inställa sig hos på morgonen [...] Förutom ett utbrett utnyttjande av otrygga anställningar och deltidstjänster kvarstår problemet med delade turer. Fenomenet finns framför allt inom omsorgen men förekommer också inom t.ex. buss- och tågbranschen. Delade turer skapar stress och påverkar arbetsmotivation och den långsiktiga hälsan” (Socialdemokraterna 2017:a).

Det är tydligt att problematiken med dagens arbetsmarknad erkänns. Den förändras hela tiden och människor har svårare att hävda sina villkor. Trygga (heltids-) anställningar blir allt mindre vanligt och människor upplever allt mer otrygghet och stress i sitt arbete, och ohälsa till följd av sitt arbete.

4.1.2 Vurm för svensk konkurrenskraft

“Vi är nu mitt uppe i ett globalt skifte från väst till öst. Flera länder i Asien, inte minst Kina och Indien, utvecklas snabbt och Asien står snart för halva världens ekonomi. Men det är inte bara ett ekonomiskt skifte. Det är också ett skifte i världens kunskapsbas. Allt fler länder kan nu konkurrera med kunskap och kvalitet – högt upp i värdekedjorna. Detta lyfter miljontals av människor ur fattigdom och den globala medelklassen växer. Samtidigt som konkurrensen ökar så blir också exportmarknaderna större” (Socialdemokraterna 2015).

”En nyindustrialiseringsstrategi ska tas fram i samverkan med företag, fack och arbetsgivarorganisationer [...] Målet är ett

näringsliv som 2020 har inhemsk produktion i världsklass, *högt upp* i den globala förädlingskedjan” (min kursivering, Socialdemokraterna 2017:a).

”[I] en värld där den internationella konkurrensen hårdnar behöver Sverige ge företag förutsättningar att bli världsledande i att utveckla nästa generation produkter och tjänster” (Socialdemokraterna 2017:a).

”Sverige har länge varit ett konkurrenskraftigt land. Investeringar i utbildning, forskning och utveckling har lagt grunden för jobb och välfärd. Men Sverige har tappat i internationell konkurrenskraft. Det minskade försprånget oroar. Andra länder flyttar fram sina positioner med kraftfulla investeringar i innovation, forskning och utveckling” (Socialdemokraterna 2017:b).

Tonen är alarmistisk i framför allt det första citatet. Att människor lyfts ur fattigdom, vilket naturligtvis är positivt, betyder att fler kan konkurrera med Sverige ”– högt upp i värdekedjorna”. Den privilegierade positionen i världsekonomin är satt på spel och det krävs mer för att kunna konkurrera. Men det ska konkurreras. Målet är en position högt upp i den globala värdekedjan. Det konkurrenssystem där vissa är långt ner och andra är högt upp i den globala värdekedjan ifrågasätts inte.

4.1.3 Näringslivets och politikens intressen går hand i hand

”Vårt samhälle har en otrolig styrka i vår vilja till samarbete och samförstånd, och vår förmåga att finna att skilda intressen ändå kan innebära gemensamma mål. Det är en konkurrens fördel som inte får underskattas. Därför vill vi skapa samverkansformer för företag, forskning, civilsamhälle, fackförbund och politiskt förtroendevalda” (Socialdemokraterna 2017:a).

“Sverige har allt att vinna på att utveckla samverkan mellan politik, näringsliv, fack och akademi. Den socialdemokratiskt ledda regeringen har sedan valet lagt grunden för en mer strategisk samverkan genom inrättandet av ett nationellt innovationsråd och fem strategiska samverkansprogram. Den övergripande målsättningen med innovationsrådet och samverkansprogrammen är att gemensamt kraftsamla kring innovationer och stärka Sveriges globala innovations- och konkurrenskraft” (Socialdemokraterna 2017:c).

Det konstrueras en bild av att Sverige har ”allt att vinna” på samverkan och samförståndsanda, att det ligger i allas intresse att bejaka arbetssamhället, att alla tjänar på att det arbetas mer.

”Ett konkurrenskraftigt och dynamiskt näringsliv är grunden för att skapa fler, nya och bättre jobb i Sverige. Därför vill Socialdemokraterna fortsätta stärka de näringspolitiska insatserna. Småföretag och entreprenörer måste ges bättre förutsättningar att växa och utvecklas. För att underlätta för småföretag att våga ta steget och anställa *måste hela samhället vara med och dela på riskerna*. Vi vill öka möjligheterna för företagen att finansiera expansion, anställa nyckelpersoner, utveckla nya varor och tjänster och få stöd för export till växande marknader. Det handlar bland annat om investeringar i förbättrad infrastruktur och bättre samverkan mellan politik, näringsliv och akademi” (min kursivering, Socialdemokraterna 2017:a).

Det är så viktigt att det skapas arbete att hela samhället måste vara med och dela på riskerna som det innebär för företagen att anställa. Socialdemokraterna vill att staten betalar för de investeringar som kan få näringslivet att blomstra. För att säkerställa resultat vill Socialdemokraterna ge akademien ekonomiska incitament för att de ska samverka på ett tillfredsställande sätt med näringslivet:

”Vi vill ställa krav på samverkan mellan lärosätena och det omgivande samhället och se hur ekonomiska styrmedel kan knytas till högskolornas och universitetens samverkansuppdrag” (Socialdemokraterna 2017:a).

För att kunna möjliggöra näringslivets konkurrenskraft och blomstrande behövs en arbetskraft som är väl anpassad efter arbetsmarknadens krav. Därför investerar Socialdemokraterna i utbildning:

”Genom att stärka skolan säkrar vi inte bara framtidens kunskapsintensiva jobb och tillväxt, vi skapar också ett samhälle där varje ung människa får möjlighet att forma sin egen framtid” (Socialdemokraterna 2017:b).

”Vi vill satsa på utbildning så att Sverige konkurrerar med kunskap, inte låga löner och sämre anställningsvillkor” (Socialdemokraterna 2017:a).

”Vi vill även att staten tillsammans med arbetsmarknadens parter utformar en kompetens- och omställningsförsäkring på arbetsmarknaden, för att alla på svensk arbetsmarknad snabbt ska kunna anpassa sig efter nya förutsättningar och ta till sig ny kompetens i en global konkurrens” (Socialdemokraterna 2015).

”Utbildningssystemet ska förstärkas från förskola till högre utbildning och folkbildning, och skapa goda möjligheter till kompetensutveckling och omskolning under hela yrkeslivet” (Socialdemokraterna 2017:a).

Utbildning konstrueras som ett medel för att nå målet arbete. Utbildning betraktas främst som värdefull i den utsträckning den ger jobb i framtiden. Eftersom innebörden av att vara anställningsbar är något som hela tiden förändras måste folket hela tiden vara beredd att fortbilda sig och omskola sig utifrån vad som efterfrågas. För detta ändamål finns Arbetsförmedlingen:

”Företagen måste kunna rekrytera kompetent personal. Arbetsgivarna ska kunna förvänta sig att Arbetsförmedlingen har tid och resurser att hjälpa dem att få tag i personal med rätt kompetens” (Socialdemokraterna 2017:a).

”Den nya Arbetsförmedlingen ska få friare tyglar, nya digitala mötesformer, mer resurser för utbildningar och ökade möjligheter att använda sig av det reguljära utbildningssystemet för att rusta människor till nya jobb” (Socialdemokraterna 2015).

4.1.4 Arbetsromantik - frihet är att arbeta

”Arbete är grunden för vårt samhälles välstånd, men det har också ett *inneboende värde*. Ett gott arbete kan utmana och utveckla, ge dig möjlighet att pröva din kreativitet och kunskaps gränser, förbättra livet för andra och utveckla vårt samhälle. Arbete ger gemenskap, trygghet och ekonomisk frihet att forma ditt eget liv, samtidigt som arbetslöshet kan krossa drömmar och minska livsmöjligheter. Därför är kampen för full sysselsättning vår främsta uppgift” (min kursivering, Socialdemokraterna 2015).

Så här inleds den jobbagenda som Socialdemokraterna lägger fram inför kongressen 2015. Anledningen till att arbete åt alla är Socialdemokraternas viktigaste fråga, skriver de, är att det är grunden för samhällets välstånd. Men det har också ett värde i sig. Det är dock oklart om de verkligen menar att arbete har ett inneboende värde. Det verkar nämligen, i de efter påståendet följande meningarna, som att arbete har ett värde i kraft av de välgörande effekter som det har på individen: ”[e]tt gott arbete kan utmana och utveckla” osv, arbete ”ger gemenskap, trygghet” osv, dvs. att det har ett instrumentellt värde. Hur som helst: arbete framställs som något välgörande, positivt och eftersträvansvärt. Samma ton ser vi här:

”Hög sysselsättning och låg arbetslöshet är ett av de viktigaste redskapen för att uppnå ett jämlikt samhälle där varje invånare kan känna sig fri och få tillgång till trygghet och välfärd. Att arbeta, göra nytta, vara i ett socialt sammanhang och tjäna sina egna pengar är viktigt för vårt välbefinnande. Arbetslöshet påverkar hela vårt samhälle negativt. Arbetslöshet innebär att

våra mänskliga resurser inte tas tillvara, att människors frihet minskar och att arbetstagarnas position på arbetsmarknaden försvagas. Högst på dagordningen står därför kampen mot arbetslösheten” (Socialdemokraterna 2017:c).

Det är onekligen mycket av den socialdemokratiska politiken som syftar till mer arbete. Det syns inte minst i hur de formulerar rubrikerna till olika politikområden på hemsidan: ”Arbetslöshetsförsäkring för fler jobb”, ”Bostadspolitik för fler jobb”, ”Jobben först i den ekonomiska politiken”, ”Ökad jämställdhet ger ökad sysselsättning”, ”Forskning ger framtidens jobb”, ”Kultur banar väg för nya jobb”, ”Innovation för fler jobb”, ”Levande landsbygd och fler jobb” och ”En ambitiös miljöpolitik ger jobb” (Socialdemokraterna 2017:b).

All politik leder till jobb. Hela det politiska projektet utgörs av jobb. Men det är för vår skull: staten är beredd att investera för att vi medborgare ska få arbeta, leva ett bättre liv, känna frihet och framtidstro:

”Vi har en vision för framtiden. Alla ska kunna leva ett bättre liv, känna frihet och framtidstro. Därför *investerar* vi i fler jobb och en bättre skola” (min kursivering, Socialdemokraterna 2017:b).

Detta kan ses som ett exempel på det som André Gorz talar om, att vi ska vara tacksamma för att staten ordnar arbete åt oss, att arbetet ska ses nästan som en gåva. Vi ser samma ton i presentationen av den socialdemokratiska 90-dagarsgarantin.

”Är du ung ska du jobba eller plugga, och aldrig någonsin börja ditt vuxna liv med att vara långtidsarbetslös. Det är vår 90-dagarsgaranti. Vi socialdemokrater vill se ett land där vi ställer krav på varandra och hjälps åt. *Vi ska bo i ett land där unga tjejer och killar går till jobbet, tar ansvar, känner sig trygga och är fria att göra egna val i livet.* Där unga som saknar arbete får en jobbigare morgon, men ett rikare liv med 90-dagarsgarantin [...] Vi vill ge ett generationslöfte till Sveriges unga: socialdemokraterna kommer *investera* i deras framtid. Ett steg i rätt riktning är att införa en 90-dagarsgaranti för unga (min kursivering, Socialdemokraterna 2017:b).

Just meningen ”[v]i ska bo i ett land där unga tjejer och killar *går till jobbet, tar ansvar, känner sig trygga och är fria att göra egna val i livet*” är intressant. Att gå till jobbet framställs som att vara fri att göra egna val i livet. Det är också intressant hur arbetet romantiseras: det leder till en ”jobbigare morgon, men ett rikare liv”. Trots arbetets förmodade välbehag behöver dock människor tvingas till det. För till saken hör att ”[d]en som inte tar erbjudandet [om arbete, eller utbildning som leder till arbete] förlorar rätten till ersättning” (Socialdemokraterna 2017:a). Att av nödtvång tvingas att arbeta framställs som ett privilegium – som frihet.

Det förekommer en liten glimt av arbetskritik i det analyserade materialet:

“Arbetstiden är många gånger dåligt fördelad över arbetslivet. Många som är nytillträdande på arbetsmarknaden arbetar mindre än man vill göra, andra tvingas bort från arbetslivet i förtid. Samtidigt upplever många heltidsarbetande att det är svårt att få tiden att räcka till för familj, återhämtning och annat som är viktigt. Det är inte självklart att ökat välstånd ska tas ut helt och hållet som lön. Partistyrelsen konstaterar samtidigt att en allmän förkortning av normalarbetstiden genom lagstiftning skulle innebära en motsvarande lönesänkning för arbetstagarna, alternativt – om lönenivåerna skulle ligga fast – en motsvarande höjning av arbetsgivarnas lönekostnad. Båda dessa alternativ är problematiska” (Socialdemokraterna 2017:a).

Men arbetsromantiken lyser igenom. Anledningen till att det inte är självklart att ”ökat välstånd ska tas ut helt och hållet som lön” är att det finns andra värden i livet också – utöver arbete. Tonen är: vissa har så mycket att stå i så hur gärna de än hade velat, så har de tyvärr inte möjlighet att arbeta. Vi ser samma arbetsromantiserande ton när de skriver om arbetslöshet och om Samhall:

”Sverige är ett fantastiskt land. Men all den potential som finns i vårt land kommer inte till sin rätt. Alltför många är arbetslösa och klyftorna i samhället håller människor tillbaka från att nå sina livs drömmar” (Socialdemokraterna 2017:b).

”Samhall är en viktig aktör för att personer med funktionshinder som har nedsatt arbetsförmåga *ska ges möjlighet* att arbeta efter sin förmåga” (Socialdemokraterna 2017:a).

4.2 Sammanfattning av diskursens grundläggande föreställningar

Sammanfattningsvis konstrueras en bild av en arbetsmarknad som hela tiden förändras och kräver mer. Trygga (heltids-)anställningar blir mindre vanligt. Människor får allt svårare att hävda sina villkor på grund av arbetsmarknadens ökade krav på flexibilitet och det krävs allt mer utbildning för att kunna hävda sig i konkurrensen och få möjlighet att försörja sig. Detta leder till stress och arbetsrelaterad ohälsa.

Konkurrenssamhället konstrueras som ett ofrånkomligt faktum; det gäller att *förhålla sig till* arbetsmarknadens ständigt förändrande villkor. Ordningen, där vissa är långt ned och andra högt upp i den globala förädlingskedjan, det vill säga ett kapitalistiskt, och i någon utsträckning ojämnt samhälle, accepteras. Det konstrueras en bild av att Sverige i det existerande systemet behöver värna den svenska konkurrenskraften för att se till att Sverige hamnar högt upp i den globala kapitalismens hierarki. För att stå sig i konkurrensen och nå målet arbete åt alla krävs det att ”vi” som nation enas och samarbetar; genom att skapa samverkansformer för företag, forskning, civilsamhälle, fackförbund och politiskt förtroendevalda kan fler jobb skapas.

Men det är inte bara på grund av den globala konkurrensens krav som arbete betraktas som en så viktig fråga: i den socialdemokratiska diskursen konstrueras en mycket positiv bild av arbete som välgörande och eftertraktat. Det är också av den anledningen som de gör sitt yttersta för att människor ska få möjlighet att arbeta.

4.3 Den socialdemokratiska jobbdiskursens möjlighetsvillkor

Min analys är att det som gör fenomenet arbete särskilt problematiserat nu, som ligger bakom den alarmism som genomsyrar den socialdemokratiska jobbdiskursen, är en oro över arbetsmarknadens utveckling och en underliggande, motvillig insikt om kapitalismens och konkurrensens destruktivitet på längre sikt.

Framtiden framstår som hotfull och tonen är att nu gäller det att vi som nation enas; arbete åt alla är det gemensamma målet och nu krävs det att alla samarbetar för att så ska bli fallet. *Vi*, som normalt sett har inneboende konflikter mellan oss (t.ex. arbetsgivarorganisationer och fackföreningar) ska samarbeta för det ska kunna skapas jobb.

Jag funderar över denna samförståndsanda - att “Sverige har allt att vinna på att utveckla samverkan mellan politik, näringsliv, fack och akademi”, att ”skilda intressen ändå kan innebära gemensamma mål” (Socialdemokraterna 2017:c och 2017:a) - som Socialdemokraterna förespråkar. Går det verkligen att tala om gemensamma mål på det sättet? Jag menar att det är i grunden problematiskt och förstår det som att det i själva verket är ett uttryck för makt; att de *behöver* reproducera föreställningen om arbete som ett gemensamt mål, att det finns en bakomliggande rationalitet. För arbetssamhället ligger inte i arbetarnas intresse. Det är de som ständigt kommer behöva stå ut med marknadens höjda krav på flexibilitet. Det är de som kommer behöva vidareutbilda sig, omskola sig för att bli anställningsbara.

Anledningen till att det konstrueras en bild av att arbetssamhället ligger i allas intresse, menar jag, är en oro för att den socialdemokratiska huvudmålgruppen kommer ha svårt att försörja sig i framtiden. Som arbetare kommer man ha svårt att vara konkurrenskraftig nog, utbildad nog, flexibel nog. Det är på grund av dessa förändrade yttre omständigheter som inte kan påverkas, i form av ökad konkurrens på den globala arbetsmarknaden, som gör människor otillräckliga, som arbete görs viktigt just nu. Det är först nu de inser att kapitalismen och konkurrenssamhället är ohållbart på längre sikt. Linjen som valdes i socialdemokratins vagga – att acceptera arbete som grund för inkomst och hävda ”rätten till arbete” - straffar sig nu.

Den socialdemokratiska jobbdiskursen kan sägas stå på två ben. Det ena utgörs av arbetsromantik, det andra av nyliberala idéer (i form av bl.a. föreställningen om konkurrenssamhällets oundviklighet). Min analys är att den nyliberala diskursen är närmast hegemonisk, eller åtminstone så stark att Socialdemokraterna tvingas anamma dess värderingar och dess rationalitet trots att deras lojalitet förväntas ligga hos arbetarklassen. För konsekvenserna av konkurrensen erkänns och påtalas: ”[s]edan 2010 har dessa anmälningar [arbets-skadeanmälningar] ökat med drygt 70 procent parallellt med att sjukfrånvaron stigit kontinuerligt” (Socialdemokraterna 2017:a). Men att ifrågasätta systemet skulle avfärdas som icke- meningsfullt. Det skulle inte vara begripligt. I stället för att utmana det kapitalistiska systemet där exploatering tillåts, tvingar de folk att anpassa sig efter kapitalismens krav; de tvingar dem att utbilda sig, göra sig anställningsbara, så att Sverige kan positionera sig ”högt upp i den globala förädlingskedjan” (Socialdemokraterna 2015). De accepterar den nyliberala hegemonin och förhåller sig till den. Det är här arbetsromantiken kommer in. För att den nyliberala rationaliteten, och politiken, ska godtas *behövs* en arbetsromantik. De *behöver* reproducera föreställningen om arbete som ett gemensamt mål. För om arbete är välgörande och eftersträvansvärt i sig kan arbete-åt-alla-politiken drivas *på grund av det*, trots att den underliggande anledningen i själva verket är att den är nödvändig i den nyliberala hegemonin. Arbetsromantiken blir en självbevarelsesdrift – ett sätt att inte gå under. För att sveket mot arbetarklassen, som Socialdemokraterna säger sig representera, inte ska bli uppenbart tvingas de förhålliga arbete och göra jobben till sin viktigaste fråga.

För att återknyta till Nietzsche-citatet i denna uppsats inledning, tror jag att det är strävan efter säkerhet och stabilitet som gör arbetsdiskursens arbetsromantiska sida nödvändig. För att den nyliberala anpassningen ska godtas och framstå som naturlig och rimlig, för att slippa påtala det absurda i jobbhetsen och konkurrensen och därmed orsaka instabilitet, framhåller de hur alla tjänar på arbete och reproducerar en romantiserad syn på arbete.

5 Slutsats

I den socialdemokratiska jobbdiskursen konstrueras en bild av en arbetsmarknad som präglas allt mer av konkurrens, som är ofrånkomlig och som politiken måste anpassas efter. Sverige behöver värna den svenska konkurrenskraften för att se till att Sverige hamnar högt upp i den globala kapitalismens hierarki. Samverkan mellan politiskt förtroendevalda, fackförbund, näringsliv, akademi och civilsamhälle föreslås som strategi för att skapa arbete och det konstrueras en bild av att detta samarbete ligger i allas intresse.

Det konstrueras också en romantiserad bild av arbete. Det framställs som att det är både på grund av konkurrensen, *och* på grund av arbetets välgörande effekter på individen som arbete prioriteras. Det är av båda dessa skäl som de till varje pris vill skapa möjligheter för människor att få arbeta.

Det som utgör den socialdemokratiska diskursens möjlighetsvillkor – det som gör att fenomenet arbete är särskilt problematiserat just nu - är den motvilliga insikten om hur konkurrensen kommer att förändra framtidens arbetsmarknad; människor kommer inte vara konkurrenskraftiga nog för att få ett arbete. De människor som Socialdemokraterna representerar – arbetarna – kommer inte kunna försörja sig. Och det är först nu som det börjar vara tydligt att kapitalismen är ohållbar.

Vi lever dock i en nyliberal hegemoni och att utmana kapitalismen är inget alternativ för ett parti som önskar realpolitiskt inflytande. Anpassning är istället strategin. Men för att den nyliberala rationaliteten och politiken ska godtas *krävs* en arbetsromantik, och ett ständigt upprepanande av vikten av att människor arbetar. Genom att så ofta som möjligt framhålla vikten av arbete reproduceras diskursen och dess föreställningar och inomdiskursiva ”sanningar” naturaliseras. Arbetsromantiken blir ett sätt att komma undan med den nyliberala anpassningen; blir ett uttryck för självbevaringsdrift. Bedrägeriet uppdagas inte.

6 Avslutande diskussion

Att alla ska arbeta är Socialdemokraternas viktigaste fråga år 2017. Hela det socialdemokratiska projektet är inriktat på arbete och jobbskapande. Men det är något motsägelsefullt i själva konceptet att skapa jobb. Ännu mer motsägelsefullt är det att, som Socialdemokraterna, *investera* för att skapa fler jobb. På företags- eller familjenivå är tanken absurd. I ett hushåll skulle man aldrig få för sig att investera – anstränga sig och offra något – för att få arbeta. Man skulle aldrig bemöda sig med att *skapa* arbetsuppgifter för arbetets egen skull. I ett hushåll gör man det motsatta: man investerar i t.ex. en tvättmaskin för att slippa tvätta för hand, för att frigöra tid. Lika motsägelsefullt är det att låta forskningen syfta till jobbskapande. Det rimliga vore att forska för att befria människor från arbete.

Nu invänder den skeptiska med att det inte nödvändigtvis är meningslösa jobb som skapas, så som jag antyder. Jag skulle säga att arbetets mening *alltid* är en fråga om gradskillnad eftersom arbetsmarknaden är så differentierad. Det vore konstigt om allt arbete var lika bra. Det jag ifrågasätter är just romantiseringen av *allt* arbete – att arbete framställs som förutsättningen för lycka, som frihet – det låter nästan fascistiskt. Jag föreslår inte ett avskaffande av det frivilliga arbetet utan det är det tvångsmässiga, själsdödande, som jag vill diskutera. Jag ifrågasätter att arbete ska vara grunden för inkomst. Endast i ett samhälle där arbete är grunden för inkomst blir jobbskapande som fenomen begripligt.

Några invänder nog mot att en ständig anpassning till arbetsmarknadens krav skulle missgynna målgruppen arbetare. Jag föreställer mig att man tänker att i brist på bättre, alternativa system, får vi acceptera de konsekvenser som konkurrenssamhället har, i termer av otrygghet och stress för vissa. Mitt syfte med denna uppsats, kan jag för tydlighetens skull upprepa, är inte att föreslå ett bättre, alternativt system, utan att synliggöra vissa föreställningar som många av oss har, och tar för givet, när det gäller arbete.

Jag ser det som problematiskt att politiken underordnas marknadsmekanismerna. Inte i sig men på grund av de konsekvenser det har. Människors liv formas efter arbetsmarknadens ständiga förändringar. Vi fyller våra liv med den utbildning och det arbete som den globala ekonomin kräver. Arbete har kommit att eftersträvas, inte i kraft av de värden som skapas i och med det, utan i kraft av att det är en nödvändighet i den globala konkurrensen.

7 Referenser

Primärmaterial:

a: Socialdemokraterna. 2017. Vår politik. Socialdemokraterna.
<https://www.socialdemokraterna.se/var-politik/> (Hämtad 2017-05-04).

b: Socialdemokraterna. 2017. Vår politik. Socialdemokraterna.
<https://www.socialdemokraterna.se/var-politik/> (Hämtad 2017-04-17).

c: Socialdemokraterna. 2017. Kongress 2017: Förslag till beslut: A – Jobb och tillväxt för framtidstro. Socialdemokraterna.
<https://www.socialdemokraterna.se/globalassets/var-politik/arkiv/kongress-2017/handlingar/a-jobb-och-tillvaxt-for-framtidstro.pdf> (Hämtad 2017-05-04).

Socialdemokraterna. 2015. Sveriges nya jobbagenda – Riktlinjer för framtidens nya jobb. Socialdemokraterna.
https://www.socialdemokraterna.se/globalassets/var-politik/arkiv/kongress-2015/riktlinjer_sveriges_nya_jobbagenda.pdf (Hämtad 2017-05-14).

Sekundärmaterial:

Bergström, Göran och Boréus, Kristina, 2012. Diskursanalys. I Göran Bergström och Kristina Boréus (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 353-415

Olsson, Ulf, 1997. *Folkhälsa som pedagogiskt projekt: bilden av hälsoupplysning i statens offentliga utredningar*. Avhandling. Uppsala: Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala Universitet. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

Paulsen, Roland, 2010. *Arbetsamhället: Hur arbetet överlevde teknologin*. Malmö: Gleerups

Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur